

ІНФОРМАЦІЙНІ ЗАГРОЗИ ТА БЕЗПЕКА СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

В статті досліджуються питання поняття інформаційної безпеки України, стан її правового регулювання, аналізуються основні загрози і виклики, які виникають у суспільстві у зв'язку з розвитком інформаційного суспільства та акцентується увага на потребах вдосконалення системи інформаційної безпеки держави на законодавчому рівні.

Ключові слова: інформація, інформаційне суспільство, інформаційні правовідносини, кібербезпека.

Постановка проблеми та її актуальність. Сучасний період розвитку цивілізації характеризується переходом від індустріального суспільства до інформаційного. Термін «інформація» з філософської категорії все більше перетворюється на правову дійсність, а інформація стає специфічним товаром і ресурсом сучасності, об'єктом правовідносин, що обумовлює інтерес до тематики дослідження. Загальновідомо, що в умовах інформаційної революції, що відбулася в світі наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття, однією з ключових особливостей світового соціально-економічного прогресу є зростання значимості інформації в суспільних відносинах. Широке впровадження й удосконалення техніко-технологічних засобів збирання, зберігання, використання та поширення інформації призвели до стрімкого розвитку інформаційних відносин в суспільстві.

Інтенсивна інформатизація більшості сфер людського життя та діяльності є нині одним з визначальних глобальних чинників для подальшого соціально-економічного та інтелектуально-духовного розвитку людства. Цей процес, на думку С. Л. Гнатюк, характеризується наступними рисами:

обмін інформацією набуває глобального характеру, державні кордони та відстані вже не є суттєвою перешкодою для руху інформаційних потоків;

значно зросли можливості збору, обробки, зберігання, передачі інформації, доступу до неї;

суттєво зросло і продовжує зростати значення доступу до інформації для розвитку різних сфер людської діяльності;

відбувається перехід до нових форм зайнятості населення, зокрема, формування нових трудових ресурсів за рахунок збільшення кількості зайнятих в інформаційно/інтелектуально орієнтованих видах робіт;

безпрецедентно зросла кількість персональних та корпоративних контактів на глобальному рівні, розгортаються процеси формування трансдержавних і транснаціональних спільнот;

спроби урядів обмежити вільне поширення інформації всередині їхніх країн об'єктивно призводять до гальмування розвитку таких країн [1, с. 95].

Важливою тенденцією світового розвитку є зростання ролі гуманітарної безпеки, оскільки вона є складовою національної та міжнародної безпеки й охоплює інтелектуальну, освітньо-виховну, психічну, фізичну, моральну, репродуктивну, духовну, генетичну, майнову, міграційну та культурно-етнічну безпеки [2, с. 124].

До перерахованих рис можна додати і той факт, що Україна вступає в нову еру інформаційного суспільства – в еру інформаційних воєн. Реалізація національних інтересів щодо забезпечення національної безпеки – один із найважливіших напрямів цієї трансформації. Так, в тексті «Доктрини інформаційної безпеки України», яку було прийнято 28 квітня 2014 року, сказано, що за умов швидкого формування і розвитку інформаційного суспільства в Україні та глобального інформаційного простору, широкого використання інформаційно-комунікаційних технологій у всіх сферах життя особливого значення набувають проблеми інформаційної безпеки [3].

Актуальність вказаної проблематики є дуже висока як в українському суспільстві, так і в науковому середовищі, адже фахівці шукають відповіді на питання про безпеку інформаційного простору, доступність об'єктивної інформації, захист пересічного громадянина від інформаційних атак, інше. Зростання інтересу до тематики безпеки пов'язано з існуючими інформаційними загрозами, які особливо активізувались по мірі становлення інформаційного суспільства.

Аналіз досліджень і публікацій. Окремі аспекти проблематики формування інформаційного суспільства у той чи інший спосіб досліджувались у наукових працях таких вітчизняних учених, як: І. В. Арістової, В. Ю. Баскакова, В. Д. Гавловського, М. В. Гуцалока, Р. А. Калюжного, І. А. Кисарець, В. А. Ліпкана, О. В. Логінова, Є. А. Макаренко, Ю. Є. Максименко, А. І. Марущака, П. Є. Матвієнко, О. В. Чуприни, В. С. Цимбалока, М. Я. Швеця, Т. А. Шевцова, О. В. Шепети та інших, проте незважаючи на те, що теорія інформаційного суспільства є певним чином достатньо розробленою і репрезентованою різноманітними концепціями, правовий вимір і досі залишається не розробленим, що зумовлює потребу у його ретельному дослідженні, особливо слід зупинитись на тих викликах і загрозах, які існують у зв'язку із розвитком інформаційного суспільства в Україні.

Метою даної статті є аналіз особливостей формування інформаційного простору України, а також визначення основних викликів і загроз, які існують у зв'язку із розвитком інформаційного суспільства в Україні.

Виклад основного матеріалу. Інформаційне суспільство можна визначити як «орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на формування інноваційної моделі розвитку високотехнологічне суспільство, в якому кожен громадянин має можливість створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися та обмінюватися ними, щоб дати змогу кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал для забезпечення особистого і суспільного розвитку та підвищення якості життя» [4].

Характерними рисами і ознаками інформаційного суспільства є:

- формування єдиного інформаційно-комунікаційного простору країни та системи інформаційних мереж, які забезпечують комунікації між державними органами;
- створення і розвиток ринку інформації і знань як факторів виробництва на додаток до ринків природних ресурсів, праці і капіталу;
- зростання ролі інформаційно-комунікаційної інфраструктури в системі суспільного виробництва та інших сферах життєдіяльності суспільства;
- підвищення рівня інформаційної освіти, науково-технічного і культурного розвитку за рахунок розширення можливостей систем інформаційного обміну на міжнародному, національному і регіональному рівнях;

- створення ефективної системи забезпечення прав громадян і соціальних інститутів на вільне одержання, поширення і використання інформації як найважливішої умови демократичного розвитку [5].

Інформаційне суспільство забезпечує залучення великої кількості людей до інформаційних ресурсів, сприяє покращенню обміну інформацією між різними суб'єктами інформаційних правовідносин, пришвидшує розвиток інформаційних відносин. Загалом, формування інформаційного суспільства – це тривала діяльність відповідних суб'єктів, як в аспекті проведення організаційних заходів, подолання загроз, так і в питанні формування інформаційно-правового законодавства в зазначеній сфері.

Слід відзначити, що в сучасній Україні сформувався новий тип правовідносин – інформаційні правовідносини, які є засобом вирішення державних завдань у сфері формування єдиного інформаційно-правового простору країни. Такі відносини, в цілому, сприяють захисту конституційних прав громадян на інформацію, забезпечують механізм інформаційного обміну інформацією, інформаційну безпеку та інформаційні комунікації. Формування нового виду правовідносин – інформаційних – обумовлено наступними чинниками:

- обмін інформацією за допомогою вторинної природи (комп'ютеризація і впровадження телекомунікацій), тобто даний акт відбувається під час взаємодії людини з людиною [6, с. 110];

- ключову роль відіграє не інформація, а знання, які виступають наслідком аналітично обробленої інформації;

- вихід комунікації за кордони національних і культурологічних кордонів зумовлює потребу у формуванні відповідної нормативної бази, яка має бути узгодженою із суб'єктами глобального інформаційного простору і відповідати задоволенню їхніх законних інтересів;

- формування суспільства знань, поєднаного із відсутністю чіткої регламентації інформаційних правовідносин, спричинює утворення нової інформаційної влади, яка, володіючи інформаційним ресурсом, здійснює ефективне управління інформаційним потенціалом, встановлює контроль над інформаційним простором, при цьому чинить асиметричний вплив на реальну владу не лише окремої країни, а й на групи країн;

- формування інформаційної влади спричинило розвиток інформаційної культури та за-

сад кібербезпеки, певним чином залишаючи осторонь цих процесів державну владу, саме тому нагальною потребою є впровадження чіткого механізму ПР інформаційної сфери, розроблення деонтологічних засад РІС, унеможливлення перетворення інформаційної влади на альтернативу державній, що може призвести до втрати контролю не тільки над інформаційними, а й над іншими ресурсами країни і, врешті-решт, призвести до нав'язування чужих алгоритмів управління, втрати інформаційного суверенітету, а також до війни;

— формування інформаційних правовідносин, інформаційної культури та виділення у складі національної безпеки нового виду – кібербезпеки – зумовлює потребу у розробленні концептуально нових державних засад інформаційної політики, з відповідним механізмом ПР усіх вище зазначених компонентів [6, с. 110].

Фундаментального значення у кібернетичному суспільстві набуває переосмислення традиційних підходів щодо розвитку інформаційного суспільства: цілеспрямованого формування нової системи створення високоякісного і високотехнологічного інформаційно-освітнього середовища за участю держави. Не випадково, що у цьому контексті інтенсивний розвиток сфери знань на основі інформаційних і телекомунікаційних технологій стає найважливішим національним пріоритетом розвинених країн світу [7, с. 20].

Сьогодні ми бачимо, що за умови подальшого збереження неурегульованості правом інформаційних відносин, фактично інформаційне суспільство формує всі передумови для розвитку нового виду тоталітаризму – інформаційного. Якщо, ще кілька років була актуальна теза проте, що перенесення віртуальності та театралізованості, нещирості, яка притаманна інформаційному суспільству, переноситься до реального життя. Люди починають проживати чуже життя, намагаючись не жити, а справляти враження (чинити інформаційний вплив) на оточуючих, тим самим, відчуваючи хибну самореалізацію. Політика, подружнє життя, робота, дозвілля – дедалі більше відчувається фарсу і модельної, артефактної та патернової поведінки, то сьогодні ми бачимо усі прояви інформаційної війни.

Як відомо, інформаційні війни – це дії, розпочаті для досягнення інформаційної переваги шляхом завдання шкоди інформації та процесам, що базуються на інформації та інформаційних системах ворога при одночасному захисті власної інформації та процесів, що базуються на інформації та інформаційних системах.

Основні методи інформаційної війни – блокування або переключування інформаційних потоків і процесів прийняття рішень супротивником, стверджують В. П. Горбулін, О. Г. Додонов, Д. В. Ланде, а також продовжують, що війни в інформаційному середовищі в сучасній науці та військових доктринах, на відміну від журналістської практики, зазвичай прийнято називати інформаційними операціями, наголошуючи, що вони є лише елементами «реальних» багатоаспектних протистоянь. Інформаційні операції є компонентами та супроводом більш загальних процесів. Аrenoю інформаційних операцій є інформаційний простір [8, с. 7].

Інформаційний простір є ключовим для розвитку країни, бо дозволяє виконати багато завдань. В сучасних умовах ми стаємо свідками, як український інформаційний простір формується в основному під сильним впливом зовнішніх та внутрішніх чинників. Це і триваючі військові дії на Сході, економічна криза, девальвація національної валюти, вплив міжнародних організацій на вирішення конфлікту в Україні, тощо.

В таких умовах нас постійно навчають, а насправді – фактично нав'язують алгоритми поведінки, перетворюючи на гарних суб'єктів інформаційних відносин – інформаційних зомбі. Ті ж, хто відхиляється від завданої лінії поведінки, визнають або державами-ізоляціями, або суспільствами, що далекі від інформаційного суспільства і потребують різкого покращання ситуації, через гуманітарні інтервенції та інші видумані приводи для військового вторгнення і захоплення ресурсів чергової соціальної системи, або ж піддають обструкції ту чи іншу людину. Але в очах інших суб'єктів інформаційних відносин це виглядатиме як допомога громадянському суспільству у виробленні власної позиції і формуванні нового демократичного суспільства, заснованого на цінностях інформаційного суспільства. Тільки де ж вони, ці цінності, хто їх сформував і хто створив реальні механізми того, про що йдеться в Окінавській хартії глобального інформаційного суспільства?

Основна задача інформаційних операцій полягає в маніпулюванні масовою свідомістю з такими цілями, як, наприклад: внесення в суспільну свідомість і свідомість окремих людей визначених ідей і поглядів; дезорієнтація людей та їхня дезінформація; ослаблення визначених переконань людей, основ суспільства; залякування мас [8, с. 8].

Проблемою для пошуку шляхів їх подолання є факт, що інформаційні операції дуже різні та

найчастіше вельми складні за своєю природою, тому важко піддаються моделюванню й аналізу, що, серед іншого, пов'язане із двома групами факторів: суб'єктивними, пов'язаними зі свідомою, цілеспрямованою діяльністю людей, які беруть участь в інформаційних операціях; об'єктивними, пов'язаними з тим, що в соціальній системі, яка складається з великої кількості елементів, діють «системні ефекти», статистичні закономірності [8, с. 9].

Так, на думку В. В. Антонюк, унаслідок неналежного правового регулювання в національному інформаційному просторі України спостерігається низка негативних явищ, які створюють реальні та потенційні загрози інформаційній безпеці людини і громадянина, суспільства і держави. У 2014 році на території Автономної Республіки Крим та південно-східних регіонах України здійснювався інформаційно-психологічний тиск на населення України з боку засобів масової інформації Російської Федерації, спостерігалася інформаційна експансія в національний інформаційний простір України, захоплювались стратегічні об'єкти української телекомунікаційної інфраструктури [9].

Інший приклад інформаційного тиску та загроз. Так, П. Казарін інформує, що у Москві на базі інформгентства «Росія сьогодні» створили мультимедійну групу «Супутник». Вона готує матеріали на 45 мовах – для Європи, Азії, СНД, Північної та Південної Америки. Загальний бюджет, який Москва направляє на інформаційну політику – \$ 1,02 млрд. Відповідно вплив таких зусиль є досить відчутним. Йому противагою є можливість представлення альтернативної інформації в європейських джерелах масової інформації. Але П. Казарін тут же запитує, а скільки українців читають *Le Figaro*? Або *Rzeczpospolita*? Або *The Daily Telegraph*? І не читають саме через мовний бар'єр. І ніякі вбудовані в браузер перекладачі не мотивують нас дізнаватися, як бачать все, що відбувається, західні медіа. Єдине, що американці знали про Україну донедавна, це те, що у нас живе чемпіон світу з боксу [10].

На противагу подібним діям, в свою чергу, на початку березня 2015 року Громадська рада при Держкомтелерадіо пропонує створити законодавчі основи для професійного «кібер-війська» Україна. Так, О. Човган представив проект закону «Про внесення змін до Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» (Про професійне кібер-військо). За його словами, у зв'язку з існуючою ситуацією в Україні та частковою мобілізацією є нагальна потреба

у раціональному використанні людських ресурсів, зокрема військовозобов'язаних – високотехнологічних спеціалістів, які мають відповідну кваліфікацію у сфері високих технологій, зокрема медіа (у тому числі соціальні мережі) або програмування тощо. Основною метою цього законопроекту є надання можливості військовозобов'язаним, які мають відповідну кваліфікацію у сфері високих технологій та виявили бажання, проходити військову службу за відповідним фахом у створених у Збройних Силах України високотехнологічних підрозділах [11].

У статті «Київ шукає добровольців для «інтернет-армії», опублікованій на сайті німецької газети *Die Welt*, йдеться про те, що конфлікт в Україні гібридний. Він розгортається не тільки в жорстоких боях на сході країни, але і в глибинах всесвітньої мережі. Тепер Україна в інформаційній війні проти Росії створила «інтернет-армію» і шукає добровольців. Міністерство інформаційної політики в Києві відкрило сайт для новин проти ворога, як сказано у заклику. «Протягом довгого часу я говорю про необхідність ефективно реагувати на російських чат-ботів і підроблену інформацію», – говорить міністр Ю. Стець. «За допомогою добровольців поширювана Росією дезінформацію повинна бути викрита і виправлена», – продовжив Стець [12].

В підтвердження цієї інформації, міністр інформаційної політики Ю. Стець у коментарі російському каналу «Дождь» завив, що за один день у «Інформаційних військах» зареєструвалось 35 тисяч людей [13].

Отже, подібні факти є свідченням того, що інформація відіграє дуже важливу роль, а також свідченням про застосування різноманітних технологій для маніпулювання інформацією у формі проведення інформаційних війн. Загалом, проблема полягає в тому, що споживачу такої інформації надто складно контролювати її достовірність, він стає беззахисним перед стороною, яка є розповсюджувачем такої інформації, і стає об'єктом інформаційних маніпуляцій.

Висновки. Отже, можемо зробити висновок, що інформаційний прогрес перетворився на інструмент поневолення людини інформаційними технологіями. Насправді в інформаційному суспільстві відбувається поглинання особистості інформаційними технологіями, в якому люди заради матеріальних благ, отриманих від участі у різних мережевих системах, втрачають духовну свободу та взагалі особистість. Більше того, за такого прискороного інформаційного прогресу, людина може перетворитися на придаток до ін-

формаційних технологій та інформаційних ресурсів. Саме тут можемо згадати футуристичні фільми, в яких малювали встановлення контролю машин над людиною. Іронія цієї ситуації полягає у тому, що згодом людина може втратити ціль існування і перетвориться на заручника розвитку інформаційних технологій і необхідності постійного збільшення інформаційних ресурсів. Прогресивне збільшення споживання інформації призводить до втрати свободи людини, втрати мети існування і підпорядкування своїх цілей цілям збереження і примноження інформаційних ресурсів. За цих умов інформаційного поневолення людини складність подальшого відшукування власного шляху і мети існування, тобто онтологічні проблеми, фактично виходять на перший план. Не дарма в рамках філософії екзистенціалізму розглядалися проблеми сенсу існування людини, адже без нього людина перетворюється просто на живу істоту. Натомість саме homo sapiens відрізняється від інших живих істот даної планети тим, що вона ставить собі цілі, досягає їх, має сенс життя, самодостатній сенс, який не потребує зовнішнього обґрунтування та спонукання до вчинення чогось.

З метою попередження зловживання інформацією та для захисту інформаційних прав сучасний стан забезпечення національної та інформаційної безпеки України потребує розробки науково обґрунтованої державної політики та стратегії в цій галузі, визначення системи національних цінностей, життєво важливих інтересів особистості, суспільства та держави, визначення зовнішніх і внутрішніх загроз цим інтересам, пошуку ефективних заходів для забезпечення безпеки в усіх її сферах, захисту від інформаційних загроз та реалізації права на отримання достовірної інформації. Паралельно усе вищевикладене свідчить про потребу прийняття нормативно-правових актів, в яких був би передбачений механізм захисту інформаційних прав від протиправних дій третіх осіб щодо інформації.

Література

1. Гнатюк С. Л. Проблеми становлення інформаційного суспільства в Україні / С. Л. Гнатюк // Стратегічні пріоритети. – 2007. – № 1(2). – С. 95-101.
2. Новицький Г. В. Проблемы обеспечения национальной безопасности в условиях глобализации / Г. В. Новицкий // Геополитика – безопасность – терроризм: сб. ст.; под. ред. Е. А. Верт-либа, Л. М. Бонданца. – Бишкек: Изд-во Бийик-тик, 2006. – С. 123-128.
3. Доктрина інформаційної безпеки України від 28 квітня 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=113319&cat_id=61025
4. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2010 р. № 2250-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2250-2010-%D1%80>.
5. Міжнародна інформація. Навчальний посібник / Кудрявцева С. П., Колос В. В. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2005. – 400 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://buklib.net/books/21985/>
6. Дракер П. Посткапиталистическое общество / П. Дракер // Новая постиндустриальная волна на Западе: Антология. – М.: Academia, 1990. – С. 78-90.
7. Шкарупа В. Информатика як основа формування інформаційного суспільства та як об'єкт правознавства / В. Шкарупа, Т. Субіна // Правова інформатика. – 2004. – № 4. – С. 19-26
8. Горбулін В. П. Інформаційні операції та безпека суспільства: загрози, протидія, моделювання: монографія / В. П. Горбулін, О. Г. Додонов, Д. В. Ланде. – К.: Інтертехнологія, 2009. – 164 с.
9. Антонюк В. В. Механізми державного реагування на сучасні виклики та загрози інформаційній безпеці / В. В. Антонюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=747>.
10. Казарін П. Кому потрібна Україна? / П. Казарін [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/columns/2015/02/24/7059622/>.
11. Громадська рада при Держкомтелерадіо пропонує створити законодавчі основи для професійного «кібер-війська» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.telekritika.ua/kontekst/2015-02-25/104181>.
12. Die Welt: Киев ищет добровольцев для «интернет-армии» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.net/politics/1048581-die-welt-kiev-ischet-dobrovoltsev-dlya-internet-armii.html>.
13. За один день у «Інформаційних військах» зареєструвалось 35 тисяч людей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://radio24.ua/news/show/SingleNews.do?objectId=31743>.

И. Н. Сопилко

Информационные угрозы и безопасность современного украинского общества

В статье исследуются вопросы понятия информационной безопасности Украины, состояние ее правового регулирования, анализируются основные угрозы и вызовы, которые возникают в обществе в связи с развитием информационного общества и акцентируется внимание на потребностях совершенствования системы информационной безопасности государства на законодательном уровне.

Ключевые слова: информация, информационное общество, информационные правоотношения, кибербезопасность.

I. Sopilko

Information threats and safety of a modern Ukrainian society

In this article the author researches the concept of the information security of Ukraine, the condition of its state of regulation, analyzes the main threats and challenges that arise in society due to the development of the information society and focuses on the needs of improvement of the state information security system on the legislative level.

Key words: information, information society, information legal relations, cyber security.